

באר שבע

סנהדרין קיא-א

עניין: ופעה פיה לבלי חוק – מחלוקת ר"ל ורבי יוחנן

ספר העיקרים מאמר ג' פכ"ט

וראוי שנחקר בכאן חקירה גדולת התועלת מאד, והוא: אם התורה הזאת האלוהית נותנת שלימות בכללה או בחלקיה. ונאמר, שהדבר הזה נחלקו בו רבי שמעון בן לקיש ורבי יוחנן בפרק חלק⁴⁵ אמרו שם: "לכן הרחיבה שאול נפשה ופעה פיה לבלי חוק"⁴⁶ אמר רבי שמעון בן לקיש, למי שמשיר אפילו חוק אחד מן התורה. אמר רבי יוחנן, לא ניחא ליה למריה דאמרת עליה הכי, אלא למי שלא קיים אפילו חוק אחד מן התורה.

והיה נראה שהוא ראוי שתהיה נותנת השלימות בכללה ולא בחלקיה בדברי רבי שמעון בן לקיש. לפי שאם היה חלק ממנה מספיק להקנות השלימות האנושי, למה יעמים השם יתברך עלינו ריבוי המצוות והאזהרות, כי מה שאפשר שיושג בפועל אחד יראה שיהיה פועל בטל שיעשה בהשגתו פעולות רבות. כי מי שיוכל לרפאות חולי אחד בסם אחד פשוט קל ההשגה, שיעשה הרכבה רבת הסמים קשי ההשגה היא פעולות שוא בלי ספק, כמאמר החכם: לשוא יעשה בפעולות רבות מה שאפשר לעשות בפעולה אחת. ולזה יראה, שכל המצוות והאזהרות שבאו בתורה הם הכרחיות להקנות השלימות האנושי, שאם לא כן לא היה השם יתברך מצווה אותנו בהם.

אבל שנאמר שכל המצוות והאזהרות שבאו בתורה הם הכרחיות בהקנות השלימות האנושי – דבר זה וקשה מאד, שאם הדבר כן, אי אפשר לשום אדם שיקנה השלימות ההוא, לפי ש"אדם אין צדיק בארץ אשר יעשה טוב ולא יחטא"⁴⁷, ואם יחסר לו אחת מן המצוות לפי זה

עשרה מאמרות חקור דין ח"ה פ"ג

סוד הנשמות שהיו עתידות להבראות כך דרש רבי נתן ז"ל 'לכן הרחיבה שאול נפשה על בטול העשין ופעה פיה על הלאוין לבלי חוק ריש לקיש בפרק חלק דרש למי ששיר אפילו חק אחד אמר לו רבי יוחנן לא ניחא למריה אלא למי שלא שמר אפילו חק אחד 'ותרווייהו פושעי ישראל בגופן זה שיר חק אחד שמצותו בויהו עליו כמו שנוכר זה לא שמר אפילו חק אחד כמאמרו אלא מצות אנשים מלומדה' פרשתא מסייעא ליה לרבי

כולן: (ז) לכן הרחיבה וגו' (ישעיה ה'): (ח) ותרווייהו מי ששיר חק אחד ומי שלא שמר אפילו חק אחד פושעי ישראל בגופן ניהו זה ששיר חק אחד היינו משום שאותה מצוה בויהו עליו ומוה מיירי ריש לקיש דראי בלי כוונת בויהו מצוה אין לחייבו דהא צדיק גמור הוא וקא משמע לן ריש לקיש היכא דאיכא בויהו מצוה אף על גב דבכל מילי הוא צדיק גמור מכל מקום כיון דאית ביה חד עין מפותשים בגופן דעו לירד לגיהנם וכדאמרין לעיל פרק א' גבי בינונים ור' יוחנן דאמר לא ניחא למריה וכו' סבירא ליה דליכא למימר הכי אלא בבינונים לא בצדיק גמור אף על פי שיש בו עין אחד מפותשים בגופן ולכן אמר אלא למי שלא שמר אפילו חק אחד ואין כוונת ר' יוחנן לפטור מניהם מי שלא שמר אלא חק אחד דהא רשע גמור הוא ברובא דרובא עונות אלא רצה לומר שלא שמר אפילו חק אחד כמאמרו על צד הכוונה הראויה לשמו יתברך כי אם על צד ההרגל כמו שאמר הנביא ישעיהו ותהי יראתם מצות אנשים מלומדה דאפילו שמר כל התורה כולה על זה הדרך מפותשים בגופן הוא ודינו בגיהנם ואם שמר חק אחד ממנה לשמו יתברך ההוא ודאי מצילו מניהם דסוף סוף רובא זכויות הן: (ט) פרשתא מסייעא לר' יוחנן דכתיב בפרשת בחקותי ואם בחקותי

ומה שנראה בעיני טוב וישר בביאור דברי הני אמוראי הוא, דבין לריש לקיש בין לרבי יוחנן פירושא דפעה פיה הוא דיוור לבאר שחת ונדון שם לדורי דורות, ותרווייהו דרשי לבלי חק במי ששמר כל מצות שבתורה ולא עבר אלא על חק אחד. ובהא הוא דפליגי, ריש לקיש מוקי ליה לקרא במי שעבר ולא נזכר מעולם כלל בחק אחד כקן ומזלזל במצוה ההיא, כאלו תאמר שעבר ולא נזכר מעולם בלבישת שעטנו או שאר מצות לא תעשה, וזהו מה שאמר למי שמשיר אפילו חק אחד, שעשה החק ההוא שיר ופאה. ואף על גב דברייא הנוכרת

וסבר ריש לקיש דיוור הוא לבאר שחת ונדון בה לדורי דורות. וקאמר ליה רבי יוחנן לא ניחא למריה דאמרת עלייה הכי, דנהי דעון פלילי הוא וראוי לעונש גדול בלי ספק, מ"מ אינו נדון עליו לדורי דורות, אלא מאי לבלי חק למי שלא קיים אפילו חק אחד מן התורה, פירוש שלא קיים וקבל עליו אפילו חק אחד למצוה, שהוא מכחש וכופר בחק ההוא היותו מן התורה, דאיש הזה יקרא כופר בתורה מן השמים, וכמו שאמרו חז"ל (לעיל זט, א) כל האומר כל התורה כולה מפי הקב"ה חוץ מפסוק אחד וכו' עליו הכתוב אומר (במדבר טו, לא) כי דבר ה' בזה, ומי שלא קיים הוא מלשון קיימו עליהם היהודים (אסתר ט, כז). וכן פירש הרמב"ן (דברים כז, כו) ארור האיש אשר לא יקים את דברי התורה הזאת לעשות אותם, דהיינו אשר לא יקבל עליו שהוא חייב לעשות את כולם. וזהו מה שנראה לי בביאור ופירוש הך מימרא, והפירוש נחמד ונעים מאד מצד הענין המכוון בעצמו ומסכים אל הלשון מכל צד, עכ"ל הרב מהר"י ז"ל:

על כן נ"ל לפרש הך מימרא על דרך אחר, על פי הגירסא הכתובה ברוב הספרים שבידינו, אלא אפילו לא למד אלא חק אחד. וקודם כל ראיתי להקשות קושיא אחת חזקה מאד לא ראיתי מי ששת לבו עליה, והיא זאת, איך אמר ריש לקיש למי שמשיר אפילו חק אחד, וכהאי גוונא אמר ר' אליעזר לרבי עקיבא כלום חסרתי מן התורה כולה לעיל בפרקין (קא, א), שנראה שאפשר לאיש אחד לקיים כל תרי"ג מצות ושהוא מתחייב ככולן, וזה אינו, כי אם נחפש המצות אחת לאחת למצוא חשבון, נמצא כמה מצות שאינה על כל איש ואיש אלא על הצבור כבנין בית המקדש והקמת מלך וזולתן, וכמה מצות שהם חובה אם יעשה

תרי"ג מצות שמרתי. וכבר הרגיש בקושיא זו הרב רבי מאיר ז"ל בקרית ספר (בהקדמה, פ"ז הדרק ה"ב), וכתב כי אפשר לכל אדם לקיים כל תרי"ג מצות והוא ע"י הקריאה בתורה כל מצוה ומצוה תחשב כמעשה, כמו שכתוב בספרי (פ"ר שלח פ"ט קט"ו) וזכרתם ועשיתם את כל מצות ה' (במדבר טו, לו) מכאן שהזכירה כמעשה, א"כ על דרך זה

והשתא שפיר אמר ריש לקיש למי שמשיר אפילו חק אחד, ומיניה דר' יוחנן נשמע לריש לקיש דמדאמר רבי יוחנן אלא אפילו לא למד אלא חק אחד, אלמא דריש לקיש נמי מיירי בלמד לא לעשות בפועל, ורצה לומר כשלא למד כל תרי"ג מצות אע"פ שלא שיר מללמוד אלא חק אחד נידון בגיהנם תכף אחר פטירתו על זמן מה, ואחר כך זוכה הוא לעולם הבא על פי התנאים המפורשים בברייאא בפרק קמא דראש השנה ג' כתות הן ליום הדין כו',

אחר תחיית המתים. ובהא הוא דפליגי, ריש לקיש מוקי ליה לקרא דפעה פיה במי שמשיר מללמוד אפילו חק אחד, מאחר שנצטווה כל איש ואיש לקיים כל תרי"ג מצות לכל הפחות בקבלה ע"י הקריאה שתחשב לו הקריאה כמעשה כמו שנתבאר, וקאמר ליה רבי יוחנן לא ניחא למריה דאמרת עלייה הכי לדונם כל כך לכך חובה, אלא מאי לבלי חק למי שלא למד אפילו חק אחד, אבל אם למד חק אחד ועשה בפועל הרבה מצות אינו יורד לגיהנם. ומיהו כשלא למד כלל אע"פ שעשה הרבה מצות לא ינקה מדינה של גיהנם, כדאיתא בפרק קמא דסנהדרין (י, א) אין תחלת דינו של אדם אלא על דברי תורה, ובפרק במה מדליקין (שבת לא, א) אמר רבא בשעה שמכניסין האדם לדין אומרים לו קבעת עתים לתורה, ותו לא מדי. כן נ"ל: